

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 342.92

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.3/21>

Кубрак Я.А.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

КОРУПЦІЯ: ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ, ІСТОРИЧНІ КОРИННЯ ТА ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ

Ця стаття присвячена корупції – складній соціальній проблемі, яка існує з давніх часів і має глибоке історичне коріння. Вона згадується в різних джерелах, зокрема в Давньому Єгипті, Давній Греції та Римі, а також у релігійних текстах, де сприймалася як загроза моральним і правовим цінностям суспільства.

У цій статті автор розглядає взаємозв'язок між корупцією та державотворенням, а також висвітлює природу корупції крізь призму людської моралі, менталітету, культури та матеріального добробуту.

Автор аналізує спостереження за корупцією в різних країнах у різні часові періоди, які показують, що вона нерозривно пов'язана з культурними та ментальними особливостями людства. Наприклад, традиційне кумівство та високий рівень толерантності до корупційних практик сприяють її поширенню. Україна є прикладом країни, де корупція пронизує всі сфери державного управління, що негативно впливає на довіру громадян до влади та загрожує стабільності суспільства.

Ця стаття також піднімає питання боротьби з корупцією. Для боротьби з корупцією важливо впроваджувати комплексні заходи, такі як законодавчі реформи, зміцнення інституцій, забезпечення прозорості влади та посилення громадського контролю. Ефективність цих заходів полягає в їх системному впровадженні та адаптації до мінливих умов сьогодення.

Крім того, економічна нестабільність і низький рівень заробітної плати можуть підштовхувати громадян до участі в корупційних схемах у спробі поліпшити своє матеріальне становище. Це ставить під загрозу етичні стандарти та норми, які регулюють суспільне життя.

Таким чином, корупція залишається складною соціальною проблемою, яка потребує комплексного підходу до боротьби з нею на всіх рівнях суспільства і держави. Вона впливає на стабільність і розвиток країни, руйнуючи довіру до державних інститутів і загрожуючи їх ефективному функціонуванню.

Автор також надає обґрунтовані висновки щодо того, чому корупція є невиліковним явищем і як стимулювати її кількісне та якісне зменшення.

На підставі проведеного аналізу запропоновано авторське бачення проблематики, наголошено на окремих проблемних аспектах досліджуваної теми.

Ключові слова: корупція, неопатизм, вплив, соціальне явище, прозорість влади, громадський контроль.

Постановка проблеми. Корупція представляє собою серйозну загрозу для економічного розвитку, політичної стабільності та соціальної справедливості в усьому світі. Це складне соціальне явище з глибокими історичними коренями, що має широкий спектр наслідків. Високий рівень корупції підриває довіру громадян до влади, сприяє нерівності в розподілі ресурсів і гальмує економічний зріст.

Ця стаття спрямована на глибокий аналіз передумов виникнення корупційних практик, включаючи економічні стимули, слабкість інституцій та культурні фактори, які сприяють поширенню корупції у різних кутках світу. Вона також розглядає історичний контекст розвитку корупційних систем і визначає ключові етапи та фактори, що сприяли формуванню сучасних корупційних практик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі питання виникнення корупції, її історичні коріння та фактори, що сприяють корупційним проявам, були предметом дослідження Гаращук В.М., Трепак В.М., Невмержицький Є., Валле В., Мельник М.

Визначення передумов виникнення корупції, її історичні коріння та фактори, що сприяють корупційним проявам.

Невирішені раніше проблеми полягають у виявленні закономірностей появи корупційних явищ в історичному розрізі та виявлення факторів, що сприяють появі корупції.

Постановка завдання. Метою даної статті зумовлюється виявленням передумов появи корупції, як суспільно-небезпечного явища та аналіз факторів, які стимулюють існування корупції в сучасному світі.

Виклад основного матеріалу. Корупція відома ще з періоду первісного суспільства і зберігається в історичних джерелах різних стародавніх цивілізацій, таких як Давній Єгипет, Китай, Індія, а також античні Греція та Рим. У Старому Завіті також згадується корупція як негативне явище: «Я знаю численні ваші злочини й тяжкі гріхи ваші: ви утискаєте правого, берете хабарі, а жебрака, який шукає правосуддя, женете від воріт». Це явище виникло разом із становленням держав та введенням права, коли почали з'являтися посадові особи з повноваженнями виконувати управлінські функції. [1, с. 296]

У своїх творах «Політика», Аристотель висловлював думку про те, що корупція може мати руйнівний вплив на державу. Він визначав тиранію як відхилений варіант монархії, зіпсований корупцією. Жан-Жак Руссо та Шарль Луї де Монтеск'є розглядали корупцію як соціальне недугу. Руссо вважав, що корупція є необхідним наслідком боротьби за владу і може бути подолана через належне формування громадської думки. Він підкреслював, що рівність громадян перед законом є важливою передумовою для протидії корупції [2, с. 15].

Ш. Монтеск'є з цього приводу писав так: «...Відомо вже з досвіду віків, що будь-яка людина, яка володіє владою, схильна зловживати нею».

У Старому Заповіті згадується про корупцію як про «порчу» відносин між людиною і Богом. Термін «порча» (від лат. corrumpere – псувати) означає у Старому Заповіті, передусім, безчестя та духовне падіння, віддалення від Бога [2, с. 10].

Є. Невмержицький вважає, що Бог через Мойсея встановив одну з перших антикорупційних

норм, яка стосується приймання дарів – «Дарів не приймай, бо дари сліпими роблять зрячих і перекручують справу правих» (Ісх. 23:8)» [3, с. 40].

Отже, корупція, яка існує з давніх часів і еволюціонувала разом із формуванням державних структур та правових систем, у багатьох історичних епохах розглядалась як негативне явище, що підриває моральні та духовні цінності суспільства і піддає під загрозу його стабільність і процвітання. Від Давнього Єгипту до античних Греції і Риму, а також у релігійних текстах, корупція сприймалась як серйозна загроза політичній системі і правовому порядку, спричиняючи нерівність перед законом та зловживання владою. Антикорупційні норми, які знаходяться у релігійних текстах, свідчать про намагання встановити етичні стандарти для протидії цьому явищу.

Держава і право є основними елементами суспільства, які визначають його організацію та функціонування на протязі історії. Держава забезпечує порядок, захищає права громадян і координує соціально-економічний розвиток. Право встановлює норми поведінки і регулює взаємовідносини між особами та юридичними особами, гарантуючи справедливість і правовий порядок.

В свою чергу корупція, впливаючи на ці елементи руйнує їх нормальне функціонування, внаслідок чого нівелюються передумови нормального функціонування держави як інституції. І чим більший вплив на державному рівні має корупція, тим більше держава, як інституція, має формальний характер.

Слід зауважити, що корупція може виникати внаслідок культурних, моральних і ментальних особливостей народів. Ці якості формують різні моделі корупції, такі як західноєвропейська, ісламська, азіатська, африканська, латиноамериканська та інші, що стають частинами субкультур окремих націй [4, с. 8].

У країнах, де великий вплив на поведінку справляють сімейні традиції, спостерігається значно вищий рівень корупції. Це можна пояснити тим, що корупційні домовленості не можуть бути легально забезпечені, тому взаємна довіра між учасниками таких відносин є критичною. Це формує специфічний тип довіри, який відрізняється від загального рівня довіри між громадянами. Вчені вважають, що в українському соціально-політичному контексті корупція проникає на всі рівні державного управління – від вищих органів законодавчої, виконавчої та судової влади до органів місцевого самоврядування та структурних підрозділів державного сектору. Науковці визна-

чають непотизм і подібні явища як ключові чинники високої корупції в Україні [5, с. 188].

Корупція є складною соціальною проблемою, що відображає культурні та соціальні особливості націй. Україна є прикладом, де корупція проникає в усі рівні державного управління, зумовлена непотизмом та іншими факторами, що підривають довіру до влади та завдають значних шкідливих наслідків для суспільства.

У середньовіччі почалося використання терміну «реформи» в контексті держави, що вказувало на широкомасштабні і систематичні зміни у різних галузях державного управління. Мета цих змін полягала у покращенні ефективності управління, забезпеченні прозорості і відповідності поточним вимогам і потребам суспільства.

Зменшення рівня корупції в різних країнах потребує комплексного підходу, що включає реформи законодавства, підсилення інституцій, забезпечення прозорості та відкритості у владі, активізацію громадського контролю, ефективне використання технологій для запобігання корупційним схемам, а також підвищення освіченості громадян про наслідки корупції. Ці заходи сприяють покращенню управління, підвищенню довіри до владних структур і сприяють сталому соціально-економічному розвитку країни.

В свою чергу стали процеси соціально-економічних та політико-правових реформ сприяють розповсюдженню корупційних практик. В таких умовах ініціативи, які спрямовані на особисте збагачення, можуть маскуватись під загальнокорисні проекти, що призводить до зміни мети та змісту реформ. Негативні наслідки корупції охоплюють не лише послаблення політичної системи держави у довгостроковій перспективі, але й спричиняють недовіру до заяв про впровадження цих реформ, навіть на найближчий час [6, с. 90].

Отже, боротьба з корупцією і забезпечення прозорості та відповідності реформ сучасним вимогам є надзвичайно важливими для забезпечення стабільності та прогресу суспільства. Цей процес вимагає не тільки успішних стратегій протидії корупції, але й систематичного контролю і адаптації правових інструментів до змінюваних умов і викликів сучасності.

Також, складна економічна ситуація та низький рівень заробітної плати можуть стимулювати громадян шукати додаткові джерела доходу, що може призводити до залучення до корупційних практик у сподіванні поліпшити своє фінансове становище.

Окремо слід приділити увагу думці В. Гаращука, який вводить поняття «корупції від злиднів», що означає, що цей вид корупції відбувається випадково від дрібних чиновників. Він стверджує, що це відносно безпечна форма корупції, оскільки вона здійснюється особами з достатньо високим моральним рівнем, які не здійснювали б такі дії, якби не були примушені тяжкими матеріальними обставинами та низькою оплатою роботи [7, с. 144].

Ця думка вказує на те, що поява корупції можлива навіть у високоморальних посадових осіб, і вважати її безпечною на ранніх етапах є передчасним. Якщо не вирішити цю проблему на державному рівні, з часом такі практики можуть стати прийнятними нормами, що сприяє зростанню серйозніших форм корупції в майбутньому.

Так, для прикладу Мельник М. провів глибокий аналіз взаємодії корупції та організованої злочинності. В його дослідженні показано, що корупція відіграє важливу роль у підтримці організованої злочинності. Вона забезпечує захист кримінальних структур від соціального контролю та нейтралізує вплив владних органів; виступає ключовим інструментом для досягнення цілей злочинних груп; і використовується для легалізації незаконно нажитих доходів, що дозволяє їм отримувати легальний статус і впливові посади в суспільстві. В результаті, корупція діє як механізм злиття кримінальних структур з владою, що призводить до криміналізації владних органів і політизації злочинності [8, с. 100].

Це показує, що ігнорування навіть невеликих проявів корупції може сприяти поширенню більш серйозних форм, які можуть викликати втрату довіри до державних інституцій, що призначені захищати права громадян. Таким чином, давній термін «корупція» (від лат. corrumpere – псувати) відображає сутність цього явища навіть у сучасних умовах.

Загалом «корупцію» як соціально-небезпечне явище, в історичному розрізі можна охарактеризувати, як невід’ємну частину існування людини та держави, що нагадує «заборонений плід», який сильно спокушає. Так, передумовою виникнення корупції була поява «Держави» як інституції і корупція є не від’ємною її частиною, оскільки як хвороба паразитує на тілі свого носія, тобто Держави.

В кожній країні корупція має різний характер, який обумовлюється культурними та ментальними особливостями різних країн. Факторами, що сприяють корупційним проявам, можна визна-

чити звичаї та традиції, непотизм, а також ступінь терпимості суспільства до «корупції».

Висновки. Таким чином, можна дійти висновку, що корупція як явище, нерозривно пов'язане з існуванням держави, є невиліковною формою хвороби, і локально, навіть в країнах з низьким рівнем корупції, може мати прояви. Проте, слід зауважити, що існують чинники, які сприяють її суттєвому зменшенню, як якісному, так і кількісному. До таких чинників можна віднести економічне благополуччя країни, на фоні якого може мати місце поліпшення моральних якостей су-

пільства загалом та не терпимість до корупційного ладу.

Крім цього, не менш важливим чинником залишається громадський контроль, як такий, що стимулює нетерпимість до корупції та прагне здорового функціонування держави загалом.

Зважаючи на саму суть корупції та можливість її існування в неблагополучному соціальному середовищі, можна впевнено сказати, що покращення соціального, економічного і політичного строю держави, напряду впливає на існування корупції та її розвиток.

Список літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ : ВТФ Перун, 2003. 1440 с.
2. Валле В. Корупція: роздуми після Майдану. Київ: Дух і Літера, 2015. 280 с.
3. Невмержицький Є. Проблеми рецесії антикорупційних механізмів розвинених країн в українську практику. *Віче*. 2011. № 19. С. 40–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2011_19_19 (дата звернення: 15.06.2024).
4. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичний феномен: автореф. дис. д-ра політ. наук: 23.00.02. Київ, 2009. 34 с.
5. Сахань О. М. Проблема непотизму в сучасному українському суспільстві. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: «Політологія». 2017. № 2. С. 189–209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuuaup_2017_2_18 (дата звернення: 06.06.2018).
6. Трепак В. М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.
7. Гаращук В. М., Мухатаєв А. О. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія. Харків: Право, 2010. 144 с.
8. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. Київ: Юрид. думка, 2004. 400 с.

Kubrak Ya.A. CORRUPTION: PRECONDITIONS FOR EMERGENCE, HISTORICAL ROOTS, AND FACTORS CONTRIBUTING TO CORRUPT PRACTICES

This article is devoted to corruption, which is a complex social problem that has existed since ancient times and has deep historical roots. It was mentioned in various sources, including Ancient Egypt, Ancient Greece and Rome, as well as in religious texts, where it was perceived as a threat to the moral and legal values of society.

In this article, the author examines the relationship between corruption and state-building, and highlights the nature of corruption through the prism of human morality, mentality, culture, and material well-being.

The author examines observations of corruption in different countries in different time periods, which show that it is inextricably linked to cultural and mental characteristics. For example, traditional nepotism and a high level of tolerance for corrupt practices contribute to its spread. Ukraine is an example of a country where corruption penetrates all spheres of public administration, which negatively affects public trust in the government and threatens the stability of society.

This article also raises the issue of fighting corruption. In order to fight corruption, it is important to implement comprehensive measures, such as legislative reforms, strengthening institutions, ensuring transparency of the government and intensifying public control. The effectiveness of these measures lies in their systematic implementation and adaptation to the changing conditions of the present.

In addition, economic instability and low wages can push citizens to participate in corruption schemes in an attempt to improve their financial situation. This jeopardizes the ethical standards and norms that govern public life.

Thus, corruption remains a complex social problem that requires a comprehensive approach to fighting it at all levels of society and the state. It affects the stability and development of the country, destroying trust in state institutions and threatening their effective functioning.

The author also provides reasonable conclusions as to why corruption is an incurable phenomenon and how to stimulate its quantitative and qualitative reduction.

Key words: corruption, nepotism, influence, social phenomenon, transparency of government, public oversight.